

Akadályok nélkül
Meseterápiás foglalkozások nembeszélő gyerekekkel
Fekete-Szabó Viola

Az az iskola, amelyről ma mesélni szeretnék nektek, itt Budapesten, egész pontosan Csillaghegyen található. A városból, illetve a környékéről járnak ide tanulni olyan halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott gyerekek, akiknél a mozgáskorlátozottság mellé enyhe, vagy középsúlyos értelmi fogyatékoság, beszéd fogyatékoság, látás-, hallás- és magatartászavar is társulhat.

Jelenleg a gyermekek közel fele nem, vagy alig beszél, és szinte minden tanulót érint a beszéd valamilyen rendellenessége.

Ennek oka jellemzően a beszédben résztvevő idegek központjainak a sérülése. A mozgászavar ugyanis nemcsak a nagy és finommotorikára, hanem a beszédmozgásokra is kiterjed, legsúlyosabb formában beszédképtelenséget idézve elő.

Mi fán terem az Augmentatív és alternatív kommunikáció?

Aki nem képes hangzó beszéddel kommunikálni, vagy az őt nem ismerő emberek számára nagyon nehezen érthető a beszéde, speciális eszközöket, ún. augmentatív és alternatív kommunikációs eszközöket használhat.

Ez azt jelenti, hogy képekre, piktogramokra rámutatva, vagy valamilyen beszédgeneráló elektronikus eszközt használva, esetleg gesztusjeleket mutatva fejezheti ki magát. Ezek használatát természetesen meg kell tanulnia. A beszélni tudó emberek egészen kicsi koruktól észrevétlen sajátítják el a verbális kommunikációs készségeket, a nem beszélő gyerekek csak célzott tanítás útján tanulnak meg kommunikálni.

A halmozott fogyatékosággal élő gyermek is elsősorban gyermek, ezért éppúgy szeret játszani, mondókázni, együtt lenni, összebújni, mesét hallgatni, mint bármelyik gyermek.

A Csillagházban hetedik éve működő mesecsoportokban a kommunikációban akadályozott gyerekeknek lehetősége van nem csak sok mesével, mondókával és játékkal találkozni, hanem eközben észrevétlen azt is elsajátítani, hogyan tudják képekkel, gesztusokkal kifejezni, hogy mire gondolnak, mit éreznek, vagy mire vágnak.

A mesecsoportba járó különleges bánásmódot igénylő gyerekek szükségletei

A mesék kiválasztásánál, illetve a foglalkozások megtervezésénél fontos volt figyelembe venni a gyerekek speciális igényeit is.

- kihívások adódhatnak az észlelés területén (pl. az auditív, vizuális, taktilis területen). Ez komoly nehézséget jelenthet számukra a világ megismerésében.

- a beszéd hiánya mellett, főleg súlyos mozgássérülés esetén, a kommunikáció nonverbális elemei (testtartás, arcjáték stb.) is érintettek lehetnek.
- a beszédértés, szövegértés területén is számítani lehet eltérésre, ezt is figyelembe kell venni a módszerek kiválasztásánál,
- illetve lehetséges az is, hogy mozgásos akadályozottságuk miatt kevesebb tapasztalattal rendelkeznek a világról, hiszen a mozgás, mint a külvilággal való kapcsolattartás eszköze, a világ megismerésében a legkisebb életkortól kezdődően meghatározó szerepet játszik.

És hogy mit jelentett mindez a gyakorlatban?

- A foglalkozások megtervezésénél - mint majd később részletesebben beszélek róla, törekedtünk arra, hogy minél többféle ingerrel, minél változatosabb módon találkozhasanak a gyerekek.
- nem beszélő gyermekek esetén a kommunikációfejlesztés legfontosabb célja, hogy az alternatív kommunikációs eszközök használatával a gyerekek képesek legyenek részt venni a mindennapi életük különböző tevékenységeiben, legyen az akár valamilyen családi esemény, tanulás, játék, vagy akár egy-egy mesét előkészítő játék. A mesecsoportban igyekszünk minél több kommunikációs helyzetet teremteni, hogy játékos helyzetben, védett környezetben gyakorolják, hogyan tudják kifejezni és megosztani az érzéseiket, hogyan tudnak információt szerezni, vagyis kérdezni, hogyan tudnak valamit elkérni, vagy ami talán még fontosabb, egy számukra nem kívánatos dolgot, vagy tevékenységet visszautasítani. Vagyis önálló döntéseket hozni, és gyakorolni az önrendelkezés képességét.
- azoknak a gyerekeknek, akiknél a beszéd megértése nehézségekbe ütközik, különösen a bonyolultabb nyelvtani szerkezeteket tudják nehezen értelmezni. Ezért is jó számukra a saját szavakkal történő mesélés, hisz lehetőség van közben úgy alakítani, egyszerűsíteni a szöveget, esetleg egy-két szómagyarázatot is beleillesztve, ami segíti a megértést. De sokat segíthet ebben a megfelelő hangleadás, az erőteljes arcjáték, illetve a mese kulcs szavainak jelezése is.

Érzékelés-észlelés-integráció

Ahhoz, hogy belső képeket tudjunk létrehozni, szükséges, hogy minél több érzékszervi tapasztalatot szerezzünk a minket körülvevő világról. Hogyha becsukjuk a szemeinket, fel tudjuk idézni magunkban, milyen illata van az ázott falevélnek, milyen a tapintása egy mohos fának, vagy milyen kavicsos úton mezítláb sétálni. Ahhoz, hogy egy mesét előkészítő drámagyakorlatok során el tudjuk képzelni ezeket, sok-sok érzékszervet fejlesztő konkrét élményre van szükségünk. Ezek az érzékszervi tapasztalások a mesecsoportban, a tanteremben, egy-egy meséhez illesztve történtek.

Tapogattunk-tapintottunk kézzel-lábbal, szimatoltunk, kóstolgattunk. Azt tapasztaltuk, akkor tudnak a gyerekek (is) jobban az adott ingerre figyelni, ha igyekszünk kikapcsolni ez idő alatt a többi csatornát, ezért pl. ha ízleltünk, vagy hallgatództunk, arra kértük a gyerekeket, és segítettünk is nekik, hogy hunyják le a szemüket.

A fényképen Tivi-tovi-tács dallal kapcsolatos kellékeket látjátok. A tálcákon és a tálakban különböző felületek, pl. fakéreg, szórós kövek, kavicsok, füves tálca, száraz falevelek vannak. Ezeknek a képeit egy fekete táblára helyeztük el.

Először megismerkedtek a gyerekek az anyagokkal, levettük a zoknijaikat, hogy a lábukkal is megérezhessék milyenek, azok. Megfogalmazták képek segítségével, milyen volt számukra az adott minőség: kellemes vagy kellemetlen. Ezután többször elénekeltük a dalt, mindig úgy változtatva a szöveget, ahogy a gyerekek kívánságainak megfelelt. Ők választhatták ki képekre rámutatva, milyen úton menjünk a következő ismétléskor: falevelek között, vízben gázolva, esetleg kerek kavicsokon lépkedve.

Fontosnak tartjuk azt is, hogy a gyerekeknek minél több lehetőségük legyen természetes helyzetben is megtapasztalni ezeket, ezért tavaly, illetve idén ősszel is kirándulni mentünk. Amikor a dramatikus mesélés során a mesei helyszíneket előszóval írom le, vagy a mese előkészítéseként egy drámajátékban arra kérem őket, hogy kapaszkodjunk fel együtt egy meredek úton, elő tudom hívni ezeket az élményeket, mert biztos lehetek abban, hogy van mire emlékezniük.

Keretek

Nézzük a kereteket!

- heti egy alkalommal járnak a gyerekek mesecsoportba, ez órarendbe illesztett délelőtti tanítási órájuk.
- életkoruk, kognitív és kommunikációs képességeik alapján két csoportban hallgatják a mesét.
- Egy-egy csoportba 5 gyermek jár.
- Minden gyermeket egy gyógypedagógus, vagy gyógypedagógia asszisztens segít meg, a tanév során állandó párost alkotva
- egy mesét, kb. 3-4 alkalommal mesélünk, így egy-egy tanévben nagyjából nyolc mesével foglalkozunk
- a csoportban dolgozó felnőttek között természetesen van némi fluktuáció, de van egy stabil mag, amelyik már több éve együtt dolgozik
- a csoportban a felnőttek is aktívan vannak jelen, a meséhez kapcsolódó kérdések kapcsán ők is megosztják érzéseiket és gondolataikat ugyanúgy, mint a gyermekek. Ezért a gyerekek

megszokták, hogy a felnőtteket is ugyanúgy meg lehet kérdezni, hogy mi történt velük hétvégén, hová utaznának el szívesen a lovackával, milyennek képzelik el Holle anyó kapuját, mitől félnek, vagy mi tenné őket boldoggá. Vagy éppen, mint a képen látjátok, mit vinnének magukkal a hátizsákban egy hosszú útra.

Mesék, játékok, tevékenységek

A továbbiakban azt az utat szeretném megmutatni, melyet hét év alatt együtt jártunk be. Egyáltalán nem voltak elvárásaink, hová szeretnénk eljutni, vagyis nem akartunk “előrébb” jutni. Mint az életben oly sokszor, itt is természetes módon érkeztünk el bizonyos útelágazásokhoz, ahonnan mindig újabb és újabb ösvények nyíltak ki számunkra. Mi csak mindvégig nyitott szívvel figyeltük, merre vezet az út, és közben azt éreztük, jó nekünk együtt lenni. Mert valami olyan derű, biztonság, cinkosság és megértés van közöttünk, amit élvezni szeretnénk még jó sokáig.

Kezdetben nagyon egyszerű felépítésű meséket választottam. Először minél több magyar népmesét szerettem volna használni, de hamar rájöttem, kevés olyat ismerek, amelyik igazán megfelelne. Ha rövid is volt a mese, volt benne egy olyan fordulat, vagy csattanó, amit a gyerekek nehezen követtek. Mivel hamar elterelődött a figyelmük, igyekeztem főként kezdetben rövidebb meséket választani. Az előszavas mesehallgatást is meg kellett tanulniuk.

Az legelső mesénk, *A kislány, aki beleesett a sárba* c. mese volt. Az első évben meséltük még a *Nyulacska harangocskáját*, a *Vajaspánkót*, a *Kulcs*, a *Kőleves* című mesét.

A mesélés bábozással történt, ahol a bábok inkább csak szemléltetőeszközként szolgáltak, hogy a gyerekek jobban tudják követni a cselekményt.

A mesélés során végig jeleltem a fontosabb gesztusokat. Ezeket a gyerekek a mese többszöri meghallgatása után már mutatták velem, illetve az is egyre gyakrabban megtörtént, hogy előre jelezték a gesztusokkal, mi fog majd történni a mesében. Pl.: az első mesében a *Kislány, aki beleesett a sárba* a következő fókuszszavakat jeleltem: „kislány”, „fiú”, „eső”, „napsütés”, „segít”.

Nagyon sok mondókát mondunk. A gyerekek ütőbottal, két kavicsot összeütve, vagy egyszerűen csak a combjaikat egyenletesen ütögetve kísérték a mondóka ritmusát.

Az énekes népi játékok közül is nagyon sokat adaptáltunk. A *kedvencek* közé tartozott a Csön-csön-gyűrű, a Kifut a bableves, a Koszorú, koszorú, vagy a Gyertek haza ludaim.

A kommunikációs játékokon kívül, egyszerűbb zeneterápiás játékok is bekerültek a rendszeres játékok közé.

Ilyen volt pl. a Húzd ki a hangod! Egy csomagolópapírral bevont cipős dobozban elhelyeztünk egy nagy piros pamutgombolyagot. A dobozt egyik oldalán kilyukasztottuk és kiveztük rajta a fonalat. A gyerekekhez odamentünk, kezébe adtuk a fonal végét és kértük, hogy valamilyen hangot adva kezdje el húzni a fonalat, amíg bírja levegővel. Amikor elhallgatott, elvágtuk a fonalat. Ezután a saját

hangjából mindenki csinált valamilyen formát, amiket felragasztottunk egy kartonra, így hozva létre a hangjainkból egy közös alkotást. A nem beszélő gyerekeknek lehet, hogy csak néhány hangocskája van, de az nagy kincs a számára, mert azzal tudja felhívni magára a figyelmet, hogy valamit szeretne, ha az anyukája történetesen a másik szobában van.

Most engedjétek meg, hogy két konkrét mese kapcsán bemutassam nektek, hogyan változtak az út során a módszereink, a meséhez kapcsolódó rítusok és játékok.

Répa mesétől a Kis hercegkisasszonyig...

Az egyik legelső mesénk volt a *Répa mese*.

- a beléptetéshez hosszú ideig ezt a zöld ágat használtuk, A bújj-bújj zöldág dallamára léptek be a gyerekek a mese birodalmába
- utána mindig mondókáztunk, vagy énekeltünk. Ennél a mesénél a Lementem a pincébe vaját csipegetni mondókát mondtuk el többször egymás után, a gyerekek döntötték el gesztus, vagy képek használatával, hogy halkan, vagy hangosan, lassan, vagy gyorsan hangozzék el a mondóka.
- majd egy-egy nagy, rizzsel teli dobozt kaptak a gyerekek, amelybe répát rejtettünk el. A gyerekeknek meg kellett keresni, és meg kellett nevezni, mit találtak.
- a meséléshez mesegyertyát használtunk, ami segített megérkezni, lelassulni, a végén közösen fűjtük el a gyertyát
- végül egy kiszámolós játékkal, a Volt egyszer egy ember cíművel zártuk a foglalkozást. A gyerekeknél egy-egy kosárka volt, abban különféle zöldségek. Az első gyerek, akire rámutattam, a képek segítségével megnevezett egy zöldséget, majd a mondókát folytatva a következő gyerek, beledobta azt a zöldséget a nagy lábosba.

Később egyre nagyobb igénye lett a gyerekeknek, hogy maguk is bekapcsolódjanak aktívan a mesébe, maguk is nyúltak a bábok felé, próbálgatták őket. Ezért lassan elindultunk a dramatizálás irányába.

A képen azt látjátok, ahogy a *Tengelice és a fény* c. mesét bábozzuk már a gyerekekkel közösen.

Mivel a gyermekek nem beszélnek, a dramatizálás helyett a dramatikus mesélés formáját választottuk. A meséket úgy mondtam, hogy kevés volt a párbeszéd, a cselekmény inkább a narrációban zajlott. De minden szereplőnek volt

szövege, amit vagy kommunikátorral, vagy pedig a kulcsszavak jelezésével mondott el.

A mesei helyszíneket szókulisszával alkottuk meg, vagyis elmeséltem, hogy pl. hogy néz ki az öreg halász kunyhója, a gyerekek pedig elképzelték.

Használunk jelmezeket is jelzésszerűen, és a népi gyermekjátékokat felváltották, illetve kiegészítették a drámagyakorlatok, drámajátékok.

A gyerekek nagyon szeretik a mesetarisznyát, minden gyereknek van egy mesetarisznyája, amibe minden meséből egy fényképet és egy a mesére jellemző tárgyat teszünk el.

A *Kis hercegisasszony* meséjét is több alkalommal mondtuk, játszottuk.

- a beléptetés Koshi csengővel történik, azt adjuk körbe egymásnak, behunyt szemmel figyelünk a hangjára, hogy elrepítsen minket a mesék birodalmába
- majd beszélgettünk a keresztneveinkről: Tudod-e, ki választotta a nevedet, miért kaptad ezt a nevet? Szereted-e a nevedet? Hogyan szereted, ha szólítanak (a foglalkozás előtt megkértük a szülőket, hogy a hétvégén beszélgessenek erről otthon velük).
- Utána mondókáztunk. Az Íze van a sónak mondókát mondtuk, képekkel kísérve. Meg is kóstoltuk, milyen az, ha sótlan valami. Kétféle pogácsát sütöttem. Az egyikben volt só, a másikban nem. Megkérdeztük: Szerinted miben különbözik egymástól a két pogácsa? Melyik pogácsa ízlett jobban?

A gyerekek az eltelt évek alatt sokat fejlődtek, ez természetesen a nyelvi képességek tekintetében is így van. A kész, úgynevezett konzervmondatok helyett képek segítségével tanultak meg egyszerűbb mondatokat is alkotni.

Holnap, ha hozzád indulok...

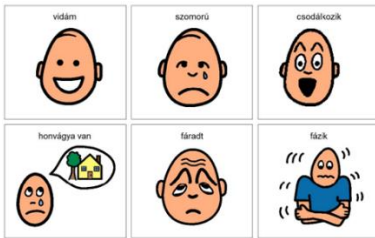

Mint a képen is látható, a Holnap, ha hozzád indulok drámajátéknál már a gyerekek két kép kombinálásával gyakorolhatták az árnyaltabb, finomabb üzenetek alkotását.

- Ezután következett egy érzékelős játék: egy nagy kosarat hoztam, és benne mindenféle finom falatot, amit a mesében a lakomán a vendégek ettek. Volt a kosárban kolbász, kakaós csiga, sajt, banán, májkrém, gyümölcsjoghurt. Csupa olyan jellegzetes illatú étel, amiről tudom, hogy a gyerekek ismerik. Csak megszagoltuk őket, nem kóstoltuk. Amikor aztán a foglalkozáson később ehhez a részhez értem a mesében, akkor próbáltuk felidézni magunkban ezeket a korábban megtapasztalt illatokat.

- A gyerekek maguk játszották el a mesét. Amikor már sokadjára hallották a történetet, egy-egy hangsúlyos résznél megállítottam a mesét egy pici tapssal, és megkérdeztem a szereplőtől, hogy mit érez most?

Itt látjátok azt az érzéseket tartalmazó táblát, ami segített a gyerekeknek a válaszadásban:

- Ma már beszélünk arról is egy-egy mese kapcsán, hogy hol látják magukat a mesében, vagy arról is, milyen hangokat, illatokat visznek magukkal.

Az eltelt évek alatt nemcsak a mesékben tettünk nagy utat. Megtanultunk együtt lenni, örömben, játékban, közelségben. Megszűntünk pedagógusok és diákok, felnőttek és gyerekek, sérültek és sértetlenek lenni. Legalább a mesecsoport erejéig kibújhattunk a szerepeinkből, és egymás útitársaivá lettünk a meséken innen és a meséinken túl.